

Mag. Branko Slivar

Zavod RS za šolstvo

ZAVOD RS ZA ŠOLSTVO IN SPREMLJANJE KURIKULARNIH NOVOSTI

UVOD

Sestavni del uvajanja šolske prenove je tudi spremljanje uresničevanja zastavljenih sprememb, za kar je v skladu s šolsko zakonodajo odgovoren Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Zato zavod s poenotenim pristopom, po enotnih merilih in v vnaprej določenih časovnih obdobjih spremlja trenutno stanje v pedagoški praksi. Pedagoški svetovalci zavoda so v stalnem stiku s šolami¹, ki so zajete v prenovo in sproti zaznavajo, ugotavljajo in se odzivajo na morebitne težave. V skladu z ugotovitvami bodo nadaljevali, korigirali ali izboljšali delo skupaj s šolami, tako da bi čim bolj uresničili cilje prenove, kot so zapisani v izhodiščih Nacionalnega kurikularnega sveta (NKS; 1997).

OPREDELITEV SPREMLJANJA

Spremljanje pojmuje kot proces, v katerem na podlagi določenih podatkov in informacij o poteku izvajanja načrtovanih kurikularnih rešitev v neposredni pedagoški praksi že v fazi izvajanja odpravljamo/ popravljamo morebitne pomanjkljivosti v izvedbi in seznanjamo šole s primeri dobre prakse. Tako omogočamo neposrednim izvajalcem (pedagoški delavci²) in načrtovalcem kurikula, da razvijajo ustrezne rešitve. Potrebno je tudi opozoriti, da se spremljanje razlikuje od evalvacije v namenu zbiranja podatkov in ugotovitev. Njen namen je sprotno informiranje izvajalcev o pedagoškem procesu, v katerega so vključeni (refleksija), razčiščevanje različnih možnosti pri izvajanju, ugotavljanje napredka in pridobivanje informacije o dogajanju v neposredni praksi. Pri spremljanju, ki je v bistvu formativne narave, se lahko uporabljajo različne vrste podatkov (kvantitativni, kvalitativni, mešani), različni modeli (akcijsko raziskovanje ipd.) in je lahko usmerjena v različna

področja (izvedba pouka, preverjanje, ocenjevanje, obremenjenost ...). Spremljanje zajema naslednje glavne postopke:

1. sistematično zbiranje ustreznih podatkov,
2. analizo podatkov in njihovo interpretacijo glede na okoliščine,
3. oblikovanje predlogov za morebitne spremembe šolske prakse,
4. spodbujanje samoevalvacije na šolah in
5. sprotno seznanjanje šol in načrtovalcev sistema ter oblikovanje predlogov za izboljšanje neposredne prakse.

Pomemben poudarek pri spremljanju je na oblikovanju predlogov za izboljšanje neposredne prakse v sodelovanju z izvajalci, pri čemer je spremljava usmerjena na uporabnost ugotovitev. Gre za proces, ki je usmerjen v »tukaj in zdaj«. S tem se omogoča svetovanje in spodbuja kvaliteten razvoj pedagoške prakse (programov in predmetov).

Svetovanje je del procesa spremljave in je neposredno povezano z ugotovitvami spremljave, saj so le-te podlaga za izvajanje procesa svetovanja. Na naslednjem primeru lahko ponazorimo povezavo med spremljanjem in svetovanjem:

S spremljanjem izvajanja učnega načrta pri določenem predmetu smo ugotovili, da v predvidenem obsegu ur ni mogoče uresničiti vseh ciljev. V postopku spremljanja smo skupaj z učitelji opredelili, kateri so ti cilji in kje so razlogi za njihovo neuresničevanje. V okviru svetovanja smo z učitelji načrtovali možne ukrepe, kot so npr. uvajanje drugačnega didaktičnega pristopa, prenos nekaterih vsebin v višje letnike, medpredmetno povezovanje...

NAČELA SPREMLJANJA

Pri spremljanju izhajamo iz osnovne predpostavke, da so rezultati uporabni in aktualni predvsem z vidika

¹ Oznaka »šola« zajema vrtce, osnovne šole in gimnazije, šole v poklicnem, tehniškem in strokovnem izobraževanju in dijaške domove.

² Oznaka »pedagoški delavci« se nanaša na vse kategorije strokovnih delavcev (92. člen Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja), ki izvajajo, usmerjajo in organizirajo pedagoški proces ali imajo v njem svetovalno vlogo.

izvajalcev – učiteljev, šolskih vodstev in drugih strokovnih delavcev. Prav tako pa lahko rezultati koristijo načrtovalcem sistema vzgoje in izobraževanja.

Spremljava odgovarja na vprašanja, ki so neposredno povezana z delom izvajalcev v pedagoški praksi. Je v pomoč končnemu uporabniku v konkretnih situacijah pri izbiri najbolj ustrezne didaktične poti, skladno s cilji in teoretičnimi izhodišči. Dovzetnost za konkretno situacijo usmerja interaktivni proces med spremljevalcem (v našem primeru pedagoški svetovalec) in neposrednim izvajalcem. Tako je spremljava izrazito individualizirana in situacijska. Spremljevalci razvijajo delovne odnose z izvajalci, da bi v sodelovanju z njimi določili predmet in postopke spremljanja ter načine spreminjanja obstoječe pedagoške prakse. Takšen pristop zahteva dogovarjanje o področjih in o splošnem okviru spremljave, pri čemer se ne sme odstopati od standardov evalvacije. Spremljevalec je kot strokovnjak odgovoren, da pri spremljanju predvsem:

- zagotovi strokovno izvedbo sistematičnega zbiranja podatkov,
- zagotovi poštenost in integriteto spremljevalnega procesa in
- spoštuje udeležence v spremljavi.

Spremljevalec mora biti tudi kompetenten za izvajanje spremljave in občutljiv za različne interese in vrednote neposrednih izvajalcev oziroma šol.

Izkušnje kažejo, da je uporaba rezultatov spremljave pri izvajalcih in njihovo sodelovanje v spremljanju kakovostnejše, če razumejo ugotovitve in sprejemajo proces spremljanja kot sestavni del njihovega pedagoškega dela. To dosežemo tako, da jih aktivno vključujemo v ta proces, kar pomeni tudi usposabljanje izvajalcev za uporabo rezultatov spremljave (v procesu uvajanja in svetovanja) in spodbujanje uporabnosti pri vsaki fazi spremljave.

Izvajalci spremljave v interaktivnem odnosu s končnimi uporabniki spodbujajo uresničevanje tako procesa spremljanja kot uporabnosti rezultatov. Možno je, da spremljava zbuja pri udeležencih različna čustva, negativne asociacije in splošno nelagodje, v nekaterih primerih tudi strah, zato jim je potrebno predstaviti spremljavo – predmet, metode in tehnične podrobnosti in vzpostaviti medsebojno razumevanje. Prav tako je potrebno izvajalcem predstaviti tudi rezultate spremljave.

Zavod RS za šolstvo poleg spremljanja novosti in poskusov spremlja tudi tiste procese, ki niso izključno novost v pedagoški praksi. S spremljanjem tako nenehno spodbujamo in razvijamo prakso. Vse ugotovitve, dobljene v procesu spremljanja, se lahko ustrezno uporabijo tudi pri evalvaciji programov oziroma kot njeno dopolnilo in pri načrtovanju sprememb sistema.

IZHODIŠČA SPREMLJANJA

Pri spremljavi obravnavamo vzgojno-izobraževalne programe in učne načrte predmetov oziroma področij kot celote, hkrati pa znotraj posameznega programa oziroma učnega načrta obravnavamo tudi njihove posamične dele (npr. predmetnik, cilji, vsebine, načini poučevanja ...). Tako je npr. uresničevanje ciljev predmeta odvisno od načrtovanja razporeditve snovi, načinov poučevanja, načinov preverjanja in ocenjevanja znanja, učne tehnologije ipd. Kurikularna prenova je namreč prinesla precej novosti pri posameznih predmetih (npr. drugačna razporeditev laboratorijskih vaj, dodajanje/opuščanje vsebin in ciljev, novi učbeniki ipd.), ki bodo vplivale na izvajanje predmeta kot celote oziroma na uresničevanje njegovih ciljev.

Tudi program je potrebno obravnavati kot celoto, ki jo opredeljujejo posamezni elementi (cilji programa, predmetnik, pogoji za vključitev v program ipd.), vendar pa programa ne smemo obravnavati ločeno od predmetov in drugih sestavin. Podatki, pridobljeni samo s spremljanjem ene novosti, posameznega predmeta ali nekaterih elementov predmeta oziroma programa (npr. samo ocenjevanje in preverjanje pri predmetu, samo cilji programa itd.), ne bodo omogočali oblikovanja veljavnih ugotovitev o izvajanju kurikularne prenove.

CILJI SPREMLJANJA

Osnovni cilji spremljanja so:

- ugotavljanje in analiza razmer, v katerih se izvajajo programi in predmeti,
- sprotno vrednotenje procesov, odkrivanje odlik in pomanjkljivosti programov in predmetov v času njihovega izvajanja,
- pravočasno odpravljanje napak oz. pomanjkljivosti pri izvajanju programov in predmetov ter
- svetovanje in razširjanje učinkovitih rešitev.

Pozitivne izkušnje bomo uvajali v prakso različno: v študijskih skupinah, na seminarjih, prek razvojnih projektov ipd., pomanjkljivosti pa bomo poskušali čimprej odpraviti.

S spremljavo torej želimo sproti pridobivati podatke o poteku izvajanja sprememb, tako da že v fazi izvajanja spodbujamo primere dobre prakse oziroma korigiramo morebitne pomanjkljivosti; načrtovalcem pa ponujajo možnosti za razvoj ustreznih rešitev. S tem bomo omogočili kakovosten razvoj programov in predmetov. Na podlagi rezultatov spremljave bodo člani razširjenih predmetnih skupin zavoda svetovali pedagoškim delavcem in šolam pri izvajanju kurikuluma.

PODROČJA SPREMLJANJA

Predmet spremljanja so procesi v neposredni pedagoški praksi, ki potekajo ob izvajanju novosti in poskusa. Glavna področja spremljanja so: okoliščine izvajanja novosti oziroma poskusa, didaktična izvedba (izvajanje programa in predmetov) in delovanje zavodov. Vsako področje smo razdelili na posamezne elemente. Ti so za vsak podsistem različni in so opredeljeni v operativnih načrtih spremljave za

posamezen podsistem. Glede na to, da je spremljava proces, ki se lahko izvaja več let, pristopamo k elementom selektivno – posameznim dajemo različne poudarke, saj niso vsi enako pomembni za spremljavo v določenem šolskem letu. Prav tako je nekatere potrebno spremljati vsako leto zapored, za druge zadošča enkratno spremljanje. Na drugi strani pa lahko število elementov krčimo ali večamo, kar je odvisno od naročnika oziroma potreb prakse.

Foto Jernej Prelac

METODE IN TEHNIKE DELA

Spremljavo izvajamo na vzorcu zavodov. Skupna metodologija pri spremljanju temelji na triangulacijskem pristopu s kombinacijo kvantitavnih in kvalitativnih tehnik. Kljub skupni metodologiji pa smo upoštevali tudi specifičnosti posameznih podsistemov (vrtec, osnovna šola, srednja šola) in specifičnosti posameznih predmetov oziroma predmetnih področij.

Glede na namen spremljave je v ospredju metoda multiple študije primera. Namen študij primera je pridobiti kvalitativne in poglobljene podatke o izvajanju programa. Udeleženci so: pedagoški delavci, ki izvajajo nov oziroma prenovljen učni načrt, učenci³ in njihovi starši.

V spremljanje programa vključujemo ravnatelje, v spremljanje predmetov učence, v spremljanje delovanja šole bodo zajeti ravnatelji in učitelji, v spremljanje okoliščin izvajanja pa učitelji.

V okviru študije primera uporabljamo naslednje tehnike dela: anketiranje, vodene intervjuje, opazovanje pouka, analizo dokumentov in gradiv, diagnostično testiranje znanja.

Ankete, intervjuji in lestvice za opazovanje pouka so na vsebinski ravni sestavljeni iz dveh delov: skupnega, ki je enak za vse programe in predmete, in specifičnega, v katerem se kažejo posebnosti predmetov in programov.

Po potrebi uporabljamo t. i. razširjeni vzorec, v katerega so zajeti vsi zavodi, ki izvajajo novi oz. prenovljeni program.

³ Oznaka »učenci« se nanaša na vse kategorije uporabnikov vzgojno-izobraževalnih storitev, na otroke v vrtcih, učence, dijake in vajence.

Pri izvajanju spremljave se poleg strokovnih in etičnih načel upošteva tudi zakon o varstvu osebnih podatkov. Seznanjanje z rezultati spremljave poteka sproti v študijskih skupinah, kjer tudi preverjajo njihovo veljavnost.

ORGANIZACIJA DELA

Celotno izvajanje spremljanja smo na Zavodu RS za šolstvo organizirali v tri glavne projekte:

1. spremljanje izvajanja kurikula vrtca,
2. spremljanje poskusnega izvajanja devetletke in
3. spremljanje izvajanja srednješolskih programov.

Za spremljanje je ustanovljen tudi programski svet, ki ima naslednje naloge:

- obravnava načrt spremljanja kurikuluma in poskusov,
- obravnava metodologijo spremljanja kurikuluma in poskusov,
- obravnava potek spremljanja in
- obravnava poročila o spremljanju kurikuluma in poskusov.

Spremljavo na operativni ravni izvaja projektni tim, ki ga sestavljajo: vodja programa, vodje projektov za podsisteme in pedagoški svetovalci, odgovorni za spremljanje. Po potrebi se vključujejo vodje oddelkov za posamezne podsisteme, vodje predmetnih skupin za posamezne predmete in področja. Projektni tim sodeluje pri posameznih vprašanjih tudi z vodji uvajanja novih programov. Projektni tim usklajuje delo (zbiranje podatkov, obdelava podatkov, obiski na šolah ...), skrbi za enoten metodološki pristop na izvedbeni ravni in pripravlja osnutek skupnega poročila. Posamezni pedagoški svetovalci izvajajo neposredno spremljavo in pripravljajo delna poročila za svoje področje. Predstojniki območnih enot izvajajo spremljavo z vodstvenimi delavci zavodov.

V mejah kadrovskih možnosti smo na Zavodu RS za šolstvo poskušali čim bolj ločiti svetovalno funkcijo pri uvajanju prenove programov od funkcije spremljanja. To pomeni, da svetovalci, ki opravljajo funkcijo svetovanja pri pripravi na izvajanje in izvajanju novih programov, praviloma ne sodelujejo v spremljanju. Prav tako svetovalci, ki spremljajo izvajanje programov, ne sodelujejo pri pripravi na izvajanje in svetovanju pri izvajanju. Logično pa je, da med enimi in drugimi znotraj posameznih predmetnih in področnih skupin poteka nenehna in intenzivna komunikacija o ugotovitvah. V predmetnih in področnih skupinah, kjer ima zavod samo enega svetovalca, pa isti svetovallec opravlja tako svetovanje kot spremljanje.

Rezultati spremljave bodo prikazani v pisni obliki (članki, publikacije, poročila strokovnim in upravnim organom na področju vzgoje in izobraževanja) ali pa bodo uporabnikom sporočeni ustno (predavanja, seminarji).

V razširjenih predmetnih skupinah svetovalci, ki izvajajo spremljanje, sproti seznanjajo druge člane z ugotovitvami. Razširjena predmetna skupina na podlagi ugotovitev pripravlja rešitve za izboljšanje izvajanja oziroma odpravljanje morebitnih težav.

Na podlagi rezultatov spremljave bodo pripravljene ustrezne aplikacije, to so predlogi za spreminjanje pedagoške prakse pri izvajanju (načrtovanje in uresničevanje ciljev, aplikacija učnih načrtov, učne tehnologije, načrtovanje organizacije dela, izvajanje pouka ...). Vsi predlogi bodo v pisni obliki (članki, publikacije, poročila strokovnim in upravnim organom na področju vzgoje in izobraževanja) ali pa bodo uporabnikom sporočeni ustno (predavanja, seminarji, študijske skupine).

Rezultati spremljave bodo uporabljeni tudi pri svetovanju šolam in učiteljem.

